

Щербій Світлана,

аспірант

Навчально-наукового інституту мистецтв

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника»

orcid.org/0000-0002-7859-1918

svalsh979@gmail.com

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ДИРИГЕНТКИ ЕЛЕОНОРИ ВІНОГРАДОВОЇ

У статті розкрито роль репертуару в дитячому хорі як важливої складової хорового виконавства, навколо якого вибудовується навчально-виконавський процес. Проаналізовано досвід сучасних упорядників хорових творів для дітей. Представлено огляд та розглянуто зміст репертуарних збірок укладача провідного дитячого хормейстера другої половини ХХ та початку ХІ століття, художнього керівника хору хлопчиків та юнаків «Дзвіночок» (1966–1983), дитячого хору «Любисток» (1983–1986), хору хлопчиків та юнаків Київської спеціалізованої музичної школи ім. М. Лисенка (1986–1997), та «Київський Кантус» (1997–2003), професора, Заслуженого діяча культури Елеонори Олексіївни Виногородової. Спроба описати методику підбору репертуару та укладання збірок довела, що диригентка перебувала у постійному творчому пошуку. Підкреслено, що підґрунтям для опрацювань репертуару для дітей Елеонори Олексіївни слугували творчість відомих композиторів, мистецька комунікація між дитячими хоровими колективами, а також активна концертна та громадська діяльність. Важливо й те, що нею було враховано підхід до духовних запитів дітей, завдяки чому вони перебувають у стані активного пізнання себе та світу через активну участь у хоровій співтворчості. З'ясовано, що зміст нотних збірників в упорядкуванні Елеонори Виногородової мав певне прагнення реалізації завдання до поставленої мети та вплив на формування дитячої хорової культури. Визначено сутнісні ознаки репертуарної «політики» кінця ХХ століття. У результаті дослідження виявлено, що вибір репертуару (хорових творів для вивчення) завжди був гострою практичною проблемою, що не втрачає своєї актуальності і тепер. Це пояснюється соціокультурною ситуацією: наявність провідних хорових дитячих колективів із високим рівнем виконавської майстерності таких, як «Дзвіночок». Наголошується важлива роль у справі вивчення, популяризації культурних надбань. Адже через культурні традиції, акумульовані зокрема у рукописному і друкованому доробку нації, здійснюється зв'язок часів і епох.

Ключові слова: дитячий хор, хорова культура, хормейстер, Елеонора Виногорова.

Shcherbii Svitlana,

Postgraduate Student at the Department of Musical Ukrainian Studies and Folk Instrumental Art

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

orcid.org/0000-0002-7859-1918

svalsh979@gmail.com

PUBLISHING ACTIVITY OF THE CONDUCTOR ELEONORA VYNOHRADOVA

The article reveals the role of the repertoire in the children's choir as an important component of choral performance, around which the educational and performance process is built. The experience of modern compilers of choral works for children is analyzed. An overview and meaningful content of the repertoire collections of the composers of the leading children's choirmaster of the second half of the 20th and the beginning of the 11th century, the artistic director of the boys' and young men's choir "Dzvinochok" (1966–1983), the children's choir "Lyubystok" (1983–1986), the choir of boys and young men of Kyiv . specialized music school named after M. Lysenko (1986–1997), and "Kyiv Cantus" (1997–2003), professor, Honored Worker of Culture Eleonora Oleksiivna Vynogradova. An attempt to describe the methodology of selecting the repertoire and teaching the collections proved that the conductor was in constant creative search. It is emphasized that the work of famous composers, artistic communication between children's choirs, as well as active concert and public activities served as the basis for developing the repertoire for children of Eleonora Oleksiivna. It is also important that it took into account the approach to children's spiritual

requests, thanks to which they are in a state of active knowledge of themselves and the world through active participation in choral co-creation. It was found out that the content of the music collections arranged by Eleonora Vynogradova had a certain desire to implement the task to the set goal and influence the formation of children's choral culture. The essential features of the repertoire "politics" of the end of the 20th century have been determined. As a result of the research, it was found that the choice of repertoire (choral works to study) has always been an acute practical problem, which does not lose its relevance even now. This is explained by the socio-cultural situation: the presence of leading children's choral groups with a high level of performance skills, such as "Dzvinochok". An important role in the study and popularization of cultural heritage is emphasized. Because cultural traditions, accumulated in particular in the nation's handwritten and printed production, create a link between times and eras.

Key words: children's choir, choral culture, conductor, Eleonora Vynogradova.

Постановка проблеми. Невід'ємним елементом естетичного виховання дітей є загальна музична освіта. Її метою є особистісний розвиток учнів через збагачення естетичного досвіду під час сприйняття й озвучення музичних творів, їх творча самореалізація та самовдосконалення. Зокрема хоровий спів є важливим центром музичної освіти та існує як найбільш доступна форма колективного музикування, у процесі якого діти отримують теоретичні знання, практичні навички та вміння, прилучаються до шедеврів національної та світової музичної культури, збагачують свій духовний світ, творчий потенціал, формують художній смак. Відомо, що репертуар дитячого хору тісно пов'язується з музично-освітніми та виховними завданнями, які ставить перед собою диригент-педагог.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Ще на початку ХХ століття перша українська професійна жінка-диригентка Платоніда Щуровська-Россієвич відзначала значення репертуару у роботі над «школенням вокально-хорових навичок, розвитком музичної грамотності хористів» (Карась, 2021, с. 22). Виховне значення дитячої хорової музики досліджували науковці Н. Дніпровська, Л. Хлебнікова, І. Бермес, Л. Шегда, П. Зелінська, Н. Збожимська, Н. Кречко, Г. Струве, О. Сбітнева. Існуючі дослідження представляють велику педагогічну спадщину та є значущим фактором створення методологічної бази щодо вимог до репертуару шкільних хорів та принципів його добору.

Мету роботи визначено як потребу досліджувати творчий доробок хорових диригентів України, зокрема Елеонори Виноградової.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення відповідним репертуаром дитячих хорових колективів є завданням надзвичайно складним і відповідальним. Вік керівника колективу вимагається повсякденного пошуку

та глибоким володінням методикою. Діяльність в цьому напрямку завжди стимулювала нотну видавничу діяльність. Сукупність організаційних, творчих, виробничих заходів, спрямованих на підготовку і випуск у світ видавничої продукції спиралась на критерії цінності видань. У примірниках відбивалася епоха та особистість збирача.

Відомі такі упорядники, які на різних історичних етапах укладали дитячих хоровий репертуар у збірники. Це і П. Щуровська-Россієвич, В. Уманець, І. Зеленецька, Л. Шамро, М. Островський, В. Чучман, Я. Кушка та інші.

І. Зеленецька пропонує видання, що має навчально-розвиваючу спрямованість. Розраховано для практичної роботи вчителів музики, хормейстерів музичних шкіл, позашкільних та дошкільних установ, студентів музичних навчальних закладів. Деякі твори друкувалися вперше, що є результатом безпосереднього творчого спілкування укладача з цими композиторами (Зеленецька, 2005).

В. Чучман прагнув, щоб зміст його посібника мав на меті «популяризувати українську пісню (як народну, так і авторську), зодягнути в шати акапельного багатоголосся» (Чучман, 2021).

В упорядника Я. Кушка «Збірник пісень для школярів» складається з двох частин. Перша містить питання змістовності музичної освіти, розкрито головні складові процесу музично-естетичного виховання. Частина друга містить нотний додаток з вправами, розспівками, хорових творів різного характеру з акомпанементом і коротких коментарів щодо практичної роботи (Кушка, 2007).

Видання творів Л. Шамро «Барвіночки» спрямоване на юних хористів, задля професійного зростання. Ця збірка розрахована на учнів, які вже мають певні навички двоголосого співу, і можуть працювати не тільки над загальним

ансамблем, строем, але й над художнім образом (Шамро, 2018).

Про використання хорового мистецтва в якості політичного інструментарію у 70-х – 80-х роках ХХ ст. писало багато дослідників. Зокрема Н. Кречко також наголошує, що «масовий характер хорового мистецтва, тісний зв'язок з модальністю слова, поширеність практично в усіх верствах населення України, робило привабливим його використання, як «пропагандиста», «рупора» провладної ідеології». Проте вона відмічає, що «керівники хорових колективів, кожен по-своєму намагалися вийти з жанрового та тематичного «прокрустова ложа» нав'язаного керівними структурами» (Кречко, 2017, с. 285).

Важливу роль в активному хоровому русі дитячих колективів другої половини ХХ століття відіграла Заслужений діяч мистецтв України, професор Елеонора Виноградова (1931 – 2003). Її тип універсальної творчої особистості формувався не лише її психологічними властивостями та видами діяльності, а й обставинами. Діапазон творчості Елеонори Олексіївни великий. Він охоплює диригентську, педагогічну, а також музично-громадську діяльність. Вже після десятирічної успішної творчої діяльності та численних перемог на конкурсах та фестивалях з хором хлопчиків та юнаків «Дзвіночок», Елеонора Олексіївна прагнула ділитися досвідом та активізувала відродження дитячого хорового виконання, відстоюючи високий професіоналізм. Е. Виноградова була ініціатором створення клубу дитячих хормейстерів «Тоніка» (1978), що дав поштовх для розвитку класичних традицій дитячого хорового співу. Вона була головою художньої ради по естетичному вихованню дітей і юнацтва при музичній спілці, а також членом ради дискусійного клубу хормейстерів і композиторів «Камертон» при Всесоюзнім домі композиторів.

Як компетентна людина, диригент знала тонкощі роботи в галузі своєї діяльності і розуміла про роль репертуарних збірок в розвитку хорових колективів. Була членом спілки видавництва «Музична Україна» м. Київ та приймала участь в упорядкуванні низки репертуарних збірників. Її роль як укладача полягала у відборі, систематизації, опрацюванні та узагальненні хорових творів. У друк вийшли нотні збірники під назвою «Пісні про Батьківщину» (7 випусків),

«Співає Дзвіночок» (1982), «Оперні хори» в перекладі для дитячого хору (1984), «Свято хору» (5 випусків), «Піснею ми здружені» (1982). До них увійшли твори для дитячого хору молодшого, середнього та старшого віку. Укладачка намагалася охопити різну тематику та рівня складності. Вивчення цих нотних видань необхідно розглядати у взаємозв'язку з соціально-історичною і культурною ситуацією в Україні. Адже характеристика книги складається не лише зі значення вмісту, який в ній опублікований, а несе інформацію про культуру певної епохи.

Вже у своїй перших репертуарних збірниках для дітей середнього та старшого віку, упорядкованих Елеонорою Виноградовою «Пісні про Батьківщину» (1978, 1979) проглядається старанний підбір репертуару, різноплановий в голосоведенні та гармонії. Вони склалися з певної кількості хорових творів, що возвеличували адміністративну систему. Це «Чує країна» Д. Шостаковича, «Слався, моя Вітчизно» Р. Бойка, «Спасибі тобі, Вітчизно» А. Філіпенка, «Піонерська професія» І. Шамо та ін. Незважаючи на це, є твори більш «нейтральними» та мали піднесено-радісний характер: «Я це зробить готовий!» І. Шамо, «На світанку» Т. Попатенко, «Ранок, зрастуй» О. Пахмутової та ін. Серед інших вирізняється твір Б. Фільца «На полонині, на верхівці» на сл. В. Ладижця, він являє певний професійний інтерес для художніх керівників дитячих хорових колективів і до сьогоднішнього дня.

Елеонора Виноградова, укладаючи випуски збірок під назвою «Свято хору» (1980, 1982, 1984, 1990) вважала основним своїм завданням знайомити з творчістю сучасних композиторів, а також з обробками народних пісень, які звучали у виконанні кращих дитячих хорових колективів на засіданнях і концертних виступах клубу хормейстерів «Тоніка» при Київському відділенні музичного товариства України. На концертних виступах відбувалась прем'єра творів для дітей українських композиторів: І. Шамо, Л. Дичко, В. Шаповаленка, В. Філіпенка, Ж. Колодуб, Б. Фільца, М. Чембержі та ін. І все найкраще, що прозвучало в концерних залах, було вирішено видавати друком.

Підбираючи матеріал, Елеонора Виноградова звертала увагу на те, щоб репертуарний список шкільного хору відповідав виконавським

можливостям, творчим здібностям юних співаків. Кожен хоровий твір у збірнику «Свято хору» ніс своє певне емоційне та смислове навантаження. Є і ліричні пісні («Осені пора настала» Дж. Палестріни, «Ой ти мій, дубочку» литовська народна пісня) і жартівливі, наповнені гумором («Дударі» муз. Т. Стасюк). Привертає увагу багатство виконавських барв, проте доступне для виконання та сприймання («Мелодія» А. Вівальді, «Репетиція оркестру» муз. невід. автора, «Усі гори зеленіють» обр. В. Волонтира).

Нотне видання «Співає «Дзвіночок» (1982) був важливим підсумковим етапом успішної творчої діяльності під керівництвом Е. Виноградової. Відома українська мистецтвознавиця та композиторка Б. Фільц окреслює той значний репертуар, який виконував хор: «Він об'єднав у своєму звучанні голоси хлопчиків і чоловіків, що дозволило розширити репертуарні можливості хору від українських народних пісень до великих вокально-симфонічних форм» (Фільц, 2005). Видатний диригент Михайло Кречко також відзначав високу виконавську майстерність колективу та багатогранність таланту художнього керівника та головного диригента «Дзвіночка» Елеонори Виноградової. У його передмові до збірника йшлося й про те, що українська співоча культура завжди славилася чудовими дитячими хорами, мистецька практика яких варта широкого наслідування, тож «твори з репертуару «Дзвіночка» стануть в пригоді багатьом хоровим колективам хлопчиків» (Виноградова, 1982). До збірника «Співає «Дзвіночок» увійшли 2-3х голосні твори з супроводом, а також для акапельного виконання, більша половина яких була за авторством українських композиторів (Д. Бортнянський, М. Лисенка, К. Стеценко, Ф. Колесси, С. Людкевич, А. Авдієвського, Г. Верьовки, Б. Фільц, Ю. Рожавської, А. Філіпенка). Укладач також ввела і твори зарубіжних композиторів: Г. Генделя, В. А. Моцарта, П. Чайковського, Г. Струве, Ю. Чічкова). Переклад для дитячого хору пісні-щедрівки «Павочка ходить» А. Авдієвського здійснив Володимир Суржа, відомий диригент-хормейстер, педагог, Заслужений артист України та чоловік Елеонори Олексіївни Виноградової. Хоровим творам добірки «Співає Дзвіночок» властива вишукана та доступна музична мова, колоритна палітра художніх

образів. Варто відзначити, що хоровий твір Д. Бортнянського «Слава Єдинородний» виданий на світський текст Л. Горлача. Як помітив дослідник А. Лащенко, митці того часу вдавалися до практики співу духовної музики світськими текстами заради пристосування до обставин, щоб утримати спадкоємність (Лащенко, 1999, С. 87).

Цінність збірника «Піснею ми здружені» (1982) була в тому, що підбір матеріалу був спрямований на виховання, а також як плід творчої співпраці між провідними дитячими хорами. До видання ввійшли твори з репертуару трьох хорових колективів: дитячої хорової студії «Піонерія», художній керівник Г. Струве, хору хлопчиків «Дзвіночок» Київського палацу піонерів та школярів ім. М. Островського, художній керівник Е. Виноградова та хорової студії «Журавінка» м. Мінськ (художній керівник О. Євсюков). Видання було розраховане для керівників колективів дитячої художньої самодіяльності. Це була колосальна праця, зважаючи на умови того часу.

Диригентка Елеонора Виноградова вважала, що найкращі зразки світової класики створять оптимальні умови для різнобічного розитку юного хориста. Тому привертала увагу до оперно-хорового жанру в концертно-виконавській практиці дитячих хорів. Збірка «Оперні хори. Перекладення для дитячого хору» вийшла друком у 1984 році. До випуску увійшли хори з опер М. Римського-Корсакова «Садко», М. Мусоргського «Хованщина», П. Чайковського «Пікова дама», О. Бородіна «Князь Ігор», В. А. Моцарта «Чарівна флейта», Дж. Россіні «Вільгельм Телль», М. Аркаса «Катерина», М. Леонтовича «На русалчин великдень», М. Лисенка «Зима і Весна». Деякі оперні хори адаптовані саме для однорідного викладу такими митцями, як В. Локтева, С. Павчинського, В. Соколова, І. Пономарькова. Відслідковування репертуару провладною ідеологією призвело до наявності лиш декілька творів українською мовою. Проте бачимо бажання і намагання хормейстера звернутися до витоків вітчизняної хорової культури.

Науковиця І. Шатова у дисертаційному дослідженні підкреслила, що саме «репертурна основа хорової школи відображає духовні запити часу і творче стремління» (Шатова,

2005, с. 165). Бачимо, що слова О. Бенч про те, що Елеонора Виноградова «створила цілу школу дитячого хорового співу в Україні», знайшли підтвердження у її доробку (Бенч, 2002, с. 165).

Висновки. Нотні видання під упорядкуванням Е. Виноградової свідчать про опрацювання широкого жанрово-тематичного кола хорового репертуару та не втратили своєї значущості. Навпаки, їх потрібно вивчати і систематизувати згідно реформування сучасної системи музичної освіти. Нотні збірники радянської епхи доволі часто містять високохудожні зразки

хорового мистецтва, а також і твори певного ідеологічного спрямування. Проте, кожне видання може існувати як культурна цінність і «свідок» певного соціокультурного середовища. Розуміємо, що національно-культурне життя України неможливе без знання її багатоточної книжкової спадщини. Адже через культурні традиції, акумульовані зокрема у рукописному і друкованому доробку нації, здійснюється зв'язок часів і епох. Знання свого минулого, історичних і культурних надбань, їх критичне усвідомлення є запорукою духовного відродження нації.

Список використаних джерел:

1. Бенч О. (2002) Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції. Київ. С. 165.
2. Бермес І. (2015) Репертуар дитячого хору як педагогічна проблема. Молодь і ринок №9 (128). С. 15–19. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_9_5
3. Виноградова Е. (1982) Співає «Дзвіночок». Музична Україна, Київ. С. 104.
4. Зеленецька І. (2005) Співають діти на уроках музики початкових класів. Кам'янець-Подільський : Абетка. С. 172.
5. Карась Г. В. (2021) Фемінізація української хорової культури першої половини ХХ століття (на прикладі життєтворчості Платоніди Щуровської-Россіневич). *Синергетична парадигма української хорової культури : Колективна монографія*. Рига, Латвія : "Baltija Publishing". 270 с. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-035-3-1>
6. Кушка Я. (2007) Збірник пісень для школярів. Вінниця, Нова книга. С. 123.
7. Кречко, Н. М., & Якобенчук, Н. О. (2019). Дитячий хоровий спів та його роль у музичній культурі. *Імідж сучасного педагога*, (2(185), 76–79. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2\(185\)-76-79](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2(185)-76-79)
8. Кречко Н. (2017) Характерні ознаки репертуарної політики академічних хорових колективів України в контексті розвитку вітчизняної хорової культури другої половини ХХ століття. *«Молодий вчений» №10 (50)*. С. 284–289. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/10/65.pdf>
9. Лашенко А. (1999) Про відродження духовної музики. Мистецькі обрії. Академія мистецтв України. Київ. С. 85–89.
10. Б. М. Фільц. (2005). Виноградова Елеонора Олексіївна . У І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк ... та Я. С. Яцків (Ред.), *Енциклопедія Сучасної України*. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. <https://esu.com.ua/article-34080>
11. Чучман В. (2021) Ліричні та жартівливі пісні в обробці для дитячо-юнацького хору. Львів. Растр-7. С. 124.
12. Шамро Л. (2018) Барвіночки. Збірка пісень для дитячого хору. Вінниця. Нова Книга. С. 96.
13. Шатова І. (2005) Стильові основи одеської хорової школи. Дис. канд. мистецтв. ОНМА. Одеса. С. 165.

References:

1. Bench O. (2002) Ukrainskyi khorovyi spiv. Aktualizatsiia zvychaievoi tradytsii. [Ukrainian choral singing. Actualization of the customary tradition] Kyiv. S. 165. [in Ukrainian]
2. Bermes I. (2015) Repertuar dytiachoho khoru yak pedahohichna problema. [Children's choir repertoire as a pedagogical problem] *Molod i ryнок №9 (128)*. S. 15–19. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2015_9_5 [in Ukrainian]
3. Vynohradova E. (1982) Spivaie «Dzvinochok». [Sings "The Bell"] Muzychna Ukraina, Kyiv. S. 104. [in Ukrainian & Russian]
4. Zelenetska I. (2005) Spivaiut dity na urokakh muzyky pochatkovykh klasiv. [Children sing in elementary school music lessons] Kamianets-Podilskyi: Abetka. S. 172 [in Ukrainian]
5. Karas H. V. (2021) Feminizatsiia ukrainskoi khorovoi kultury pershoi polovyny XX stolittia (na prykladi zhyttietvorchosti Platonidy Shchurovskoi-Rossinevych). [Feminization of Ukrainian choral culture of the first half of the 20th century (on the example of Platonida Shchurovska-Rossinevych's creativity)] *Synerhetychna paradyhma ukrainskoi khorovoi kultury : Kolektyvna monohrafiia*. Ryha, Latviia : "Baltija Publishing". 270 s. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-035-3-1> [in Ukrainian]

6. Kushka Ya. (2007) Zbirnyk pisen dlia shkoliariv.[A collection of songs for schoolchildren] Vinnytsia, Nova knyha. S. 123 [in Ukrainian]
7. Krechko, N. M., & Yakobenchuk, N. O. (2019). Dytiachyi khorovyi spiv ta yoho rol u muzychnii kulturi. [Children's choral singing and its role in musical culture] *Imidzh suchasnoho pedahoha*, (2(185)), 76–79. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2\(185\)-76-79](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-2(185)-76-79) [in Ukrainian]
8. Krechko N. (2017) Kharakterni oznaky repertuarnoi polityky akademichnykh khorovykh kolektyviv Ukrainy v konteksti rozvytku vitchyznianoï khorovoi kultury druhoï polovyny KhKh stolittia. «Molodyi vchenyi» №10 (50). S. 284–289. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/10/65.pdf> [in Ukrainian]
9. Lashchenko A. (1999) Pro vidrozhennia dukhovnoi muzyky. Mystetski obrii. [About the revival of spiritual music] *Akademiia mystetstv Ukrainy*. Kyiv. S. 85–89 [in Ukrainian]
10. Filts B. (2005). Vynohradova Eleonora Oleksiivna . U I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskyi, M. H. Zhelezniak ... ta Ya. S. Yatskiv (Red.), *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy*. Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. <https://esu.com.ua/article-34080> [in Ukrainian]
11. Chuchman V. (2021) Lirychni ta zhartivlyvi pisni v obrobsi dlia dytiacho-yunatskoho khoru. [Lyrical and humorous songs arranged for a children's and youth choir] Lviv. Rastr-7. S. 124 [in Ukrainian]
12. Shamro L. (2018) Barvinochky. [Periwinkles] Zbirka pisen dlia dytiachoho khoru. Vinnytsia. Nova Knyha. S. 96 [in Ukrainian]
13. Shatova I. (2005) Stylovi osnovy odeskoi khorovoi shkoly. [Stylistic foundations of the Odessa choral school]. Candidate's thesis. ONMA. Odesa. S. 165 [in Ukrainian]